

Kasuba Róbert István¹

Fakultatív polgári házasság: felekezeti házasságjogok hatása a fakultatív polgári házasság rendszerének alkalmazására

Abstract:

Between the system of civil matrimonial law and religious and religious rights in the European context are quite clear to the lawyer, since civil matrimonial law evolved from church law, especially catholic canon law.

The system of canon laws influenced and shaped the thinking of legal scholars who formed civil matrimonial law, and this is also true of protestant marriage law. Jewish and Islamic marriage law, however, differs significantly from the Christian conception and is explicitly contractual in nature. In my study, I try to compare the marriage law rules of Christian, Jewish and Muslim religions using the method of comparative law, but I also compare them with the Hungarian matrimonial law system. I will analyse the pre-marriage procedure, the process of entering into marriage, and I will compare the rules for divorce with regard to the three religions.

I hope to get a more complete picture of the legal concepts of the three great world religions and the relation of Hungarian marriage law to religious legal systems.

Bevezető gondolatok

A fakultatív polgári házasság működésének vizsgálata során feltétlenül szükséges a felekezeti egyházjogok behatóbb elemzése is, hiszen ebben a házasságkötési rendszerben az adott felekezet házasságjoga és az állam által alkotott házasságjog együtt él és működik. A felekezeti egyházjogok összehasonlító elemzéséhez a jogösszehasonlítás módszereit alkalmazom, ezen belül is elsősorban a funkcionális jogösszehasonlítás eszközeivel. „Nem szabad saját jogrendszerünk 'szemével' látnunk és doktrinális kereteivel szemlélnünk egy külföldi jogrendszert, hanem meg kell próbálnunk túllépni azon, külső „semleges” elemek alkalmazásával a jogrendszerek összehasonlításának megvalósításához.” – írja Mark Van Hoecke holland komparatista,² és egyet kell értenem ezzel a megállapítással, mivel éppen a felekezeti egyházjogok tekintetében el kell vonatkoztatni a már ismert jogi diszciplínáktól, és figyelembe kell venni a vallási jogok transcendens elemeit is, természetesen csak az összehasonlításához szükséges mértékig, mivel nem lehet az egyházi és felekezeti jogrendszerek jogintézményeit és a polgári jogi jogintézményeket oly módon összevetni, hogy teljes jogharmoniót fedezhessenek fel közöttük.

A vizsgálat fő irányát elsősorban a római és görög katolikus, az evangélikus és református és az ortodox felekezetek és a zsidó és muszlim vallások házassággal kapcsolatos jogi, vagy jogi értékű rendelkezései jelentik, a teológiai tanítást igyekszem, csak annyiban figyelembe venni, amennyiben az a jogi megítélés szempontjából elengedhetetlen. Az egyházak teológiai tanítását és jogi rendelkezéseit azért nem lehet teljes mértékben szétválasztani, mivel a felekezeteken és egyházakon belüli jogi rendelkezések alapja minden esetben teológiai, ám ahhoz, hogy a polgári jog szabályai közé illeszthető legyen, szükséges csak a jogi döntéshozatalt, és szabályozás rendszert elemezni, a teológiai érintettséget pedig erkölcsi és érzelmi motivációként értékelni.

¹ PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

² VAN HOECKE, Mark: *Methodology of Comparative Legal Research*. In: (2015) LAW AND METHOD. p.1-35, Boom Juridische Uitgevers

Kérdésként merülhet fel az is, hogy állam és az egyházak joga milyen mértékben, és módon létezik egymás mellett? Az egyházjog, az egyház saját tagjai számára felette áll, egyenértékű vagy alsóbbrendű az állam jogszabályaival. Az biztosan állítható, hogy az egyházak jogi szabályozása – bármely kidolgozott is legyen – nem haladhatja meg az állami szabályozást, hiszen míg az egyház a transzcendens materiális megvalósulását szabályozza, addig az állam, minden állampolgára számára közös jogot ad. Azt már járhatóbb útnak tekintem, ha az állami és az egyházi jog a felekezethez tartozó állampolgár számára egyenértékű, hiszen a jogi szabályozás iránya mindkét esetben ugyanaz: az emberi élet normális mederbe szorítása, a kilengések elfojtása, a vitás esetek megnyugtató rendezése, és egyfajta erkölcsi szabályrendszer alkalmazása. Ebbe a keretbe elfogadható az, ha a felekezethez tartozó állampolgár az állam által biztosított jogok valamelyikével nem él, ugyanakkor az nem, ha valamelyik kötelezettségét nem teljesíti, tehát ezt a helyzetet tekinthetjük sajátos klauzálós kógeniának³ is, amennyiben a felekezethez tartozó félnek, a számára előnnyel járó jog gyakorlása az egyház szabályozása miatt nem lehetséges.⁴ Amennyiben az állam és az egyház joga párhuzamosan, ám egymást nem érintve működik, – mint ahogyan az jelenleg Magyarországon is gyakorlat, – amelyet az Alaptörvény is garantál, – a vallásszabadság alapelvéből kiindulva – elképzelhető a felekezetek és az állam között olyan megállapodáson alapuló együttműködés, amely munkám fő témáját, a fakultatív polgári házasságot is elérhetővé teheti az állampolgárok számára, mint ahogyan erre számos Európai Unióhoz tartozó állam jogában találhatunk példákat.

Kérdés az is, hogy az állami és az egyházi jogszabályokat egyenértékűvé, esetlegesen egy állam életében „kötelezővé” lehet-e tenni vagy sem. Schanda Balázs és Erdő Péter munkájukban az állam és az egyház viszonyát jogi szempontból három szemszögből vélik vizsgálhatónak: Egyrészt az állam alkothat olyan saját jogszabályokat, amelyek az egyházakkal való viszonyát rendezik. Másodsorban recipiálhat egyházi jogszabályt sajátjaként,⁵ harmadrészt pedig szerződéseket köthet az egyházakkal.⁶

A következőkben azokat a szempontokat szeretném figyelembe venni, amelyek a magyar házasságkötés rendszer alapvető szakaszaihoz kapcsolódnak, és azt vizsgálom meg, hogy a már említett keresztény felekezetek és a zsidó és muszlim vallások egyházjoga és a magyar polgári jog mennyiben harmonikus, illetve disszonáns egymással.

1. A házasságkötés erkölcsi és jogi alapok szerinti csoportosításának lehetősége

A felekezeti vagy vallási egyházjogok vizsgálata tekintetében két fontos szempontot kell figyelembe venni. Egyrészt azt, hogy a házasságnak az adott felekezet vagy vallás tekintetében milyen jogi minősítést adnak, másrészt, hogy a az adott felekezet, vagy vallás a házasságkötést polgári vagy vallási cselekménynek, – esetleg mindkettőnek – tekinti e.

A katolikus, görögkatolikus, és ortodox felekezetek tekintetében a házasság jogi megítélése az, hogy a házasság szentség, és ehhez mérten az egyházi házasságkötéssel egy új jogviszony jön létre a házaspár között, amely független a polgári házasságkötéssel kialakított házastársi jogviszonytól. Épp ez az oka annak, hogy ez a három felekezet *matrimonium non existens*-nek

³ Az ezzel jellemezhető normák az egyik fél javára engednek eltérést az előírt magatartástól.

⁴ Pl. ilyen az abortusz kérdése, amely alapvetően, szűk keretek között az állam által biztosított, de egy felekezethez tartozó ember (főként a keresztények, de más valláshoz tartozók is), az abortusz lehetőségével azért nem élhetnek (elvben), mert azt a hitelvek és az egyház szabályai tiltják számukra.

⁵ Erre a múltban számtalan példát találhatunk, elégséges, ha csak II. József Házassági Pátensét vesszük figyelembe, amely a katolikus házasságjog teljes egészében történő átvétele, és állami jogszabállyá tétele.

⁶Vö. SCHANDA Balázs-ERDŐ Péter: *Egyház és vallás a mai magyar jogban*. Budapest, Szent István Társulat, 1994. 15-16. p.

tekinti a polgári házasságot, és csak az egyházat fogadja el érvényes és létező házasságként.⁷ A protestáns egyházak gondolkodásában a házasság elsősorban polgári jogi cselekmény, amelyben a házassági kötelék nem az egyházi szertartás keretében jön létre, hanem a polgári jogi aktus által, a felekezetek dolga pedig csak annyi, hogy megáldják ezt a már létrejött életközösséget.

A zsidó és a muszlim vallások tekintetében a házasságnak szinte nincsen sem vallási, sem polgári házasságjogi kapcsolódása, hanem egy szerződéskötésnek tekintik, tehát inkább a kötelmi jog kereteibe tartozó cselekmény. A zsidó vallás bizonyos vallási előírásokat ugyan fűz a házassághoz, de annak lényege a ketuba aláírása, azaz a férfi és a nő közötti szerződés megkötése. A muszlim házasságkötés esetében még ez a kis vallási vonulat sem kötelező, teljesen elégséges a házasságlevél aláírása és átadása, tehát tisztán polgári jogi aktusnak tekintik a házasságot. Lehet a Kegyes Koránt olvasni, de nem kötelező, sőt sem imám, sem más hivatalos személy, még a menyasszony jelenléte sem szükséges, mivel tisztán a házasságot kötni szándékozók családjai közötti alku, és megállapodás, majd szerződéskötés áll a középpontban.

2. A házasságkötést megelőző eljárás

A Ptk. a Családjogi Könyv 4:7. §-ban szabályozza azt a folyamatot, amelynek minden Magyarországon kötött házasságot meg kell előznie. Ezt a magyar jog a házasságkötést megelőző eljárásnak határozza meg. Lényege tulajdonképpen ugyanaz, mint a katolikus egyház kánonjogában megjelenő úgynevezett jegyvizsgálat: megállapítani azt, hogy a házasságkötésre jelentkező felek között áll-e fenn valamilyen jogi akadály amely a házasságkötést lehetetlenné teszi, illetve fennáll -e közöttük minden, a jogszabály által meghatározott olyan feltétel, amely a házasságkötéshez szükséges.⁸ A Ptk. csupán csak a legszükségesebb szabályokat foglalja össze, mivel az eljárást részletesen az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény szabályozza.

A polgári házasságkötés első mozzanata a házasságkötési szándék bejelentése. Ez a szakasz tulajdonképpen a keresztény felekezeti egyházjogokban és a polgári jogban megegyezik, mindegyik esetben a házasságkötési szándékot előzetesen kell bejelenteni. A zsidó jog szempontjából, szintén szükséges a házasságkötés szándékának és időpontjának bejelentése a rabbinál, hiszen szűk körben vizsgálja a házassági akadályokat. Az iszlám házasságkötés tisztán szerződési jellegű, nem kötődik hozzá vallásos, vagy jogi szertartás, így nem is kell azt bejelenteni. A polgári házasságkötésre jelentkező felek, a házasság bejelentésekor kijelentik azt, hogy tudomásuk szerint nem áll fenn köztük házassági akadály, és bemutatják a jogszabályban meghatározott irataikat is. Az anyakönyvvezető erről jegyzőkönyvet vesz fel, és amennyiben releváns ellenőrzi a kiskorú házasságkötéséhez a gyámhatóság által kiadott engedély meglétét is.⁹ A katolikus és görögkatolikus kánonjogban a házasságkötés bejelentését követően a lelkész ugyancsak ellenőrzi azt, hogy a felek között a házasságot érvénytelenítő házassági akadály nem áll-e fenn, illetve, hogy nem áll-e fenn a mixta religio¹⁰ tilalma, vagy a

⁷ Vö. ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Budapest, Szent István Társulat, 1991. 398. p.

⁸ Lásd VÉKÁS Lajos-GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2020. 710. p.; HERGER Csabáné-KATONÁNE Pehr Erika: *Magyar családjog*, Budapest, Novissima Kiadó, 2021. 38-39. pp; BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocinium, 2017. 67-69. pp. és HEGEDŰS Andrea: *Polgári jog-Családjog*, BUDAPEST, R.I.M.Á.K., 2022.53-54. pp.

⁹ 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról 17. §

¹⁰ Házassági akadály, amely a kánonjogban megtiltotta a katolikusok és az "eretnek vagy szakadár szektához" tartozó megkeresztelt személyek közötti házasságkötést. Az 1983-as új törvénykönyvvel átszervezték a vegyes házasságok ügyét, és most néhány feltétel teljesítése szükséges, többek között: a hit elhagyásával járó veszélyek megszüntetése, az utódok megkeresztelésének és katolikus egyházi nevelésének ígérete.

disparitas cultus¹¹ akadály, amelyek elháríthatóak. A mixta religio (vegyesvallás) tilalma a katolikus és nem katolikus keresztény között áll fenn, és lelkeszi hatáskörben hárítható el, míg a disparitas cultus (valláskülönbség) akadály a katolikus és meg nem keresztelt személy között áll fenn, ezt az akadály püspöki engedéllyel lehet elhárítani. Ezen kívül feltétlenül meg kell győződni a felek szabad állaptáról, vagyis, hogy mással nincsen fennálló, érvényes házasságkötésük, még polgári házasságkötésük sem, mivel bizonyos esetekben ez is képezhet házassági akadályt.¹²

A református és evangélikus felekezet tekintetében ilyen jegyesvizsgálat nincsen, mivel a két felekezet alapvetően elfogadja a házasságnak a polgári hatóságra való tartozását,¹³ és nem írnak elő különleges feltételeket e tekintetben. Ugyanakkor a II. Helvét Hitvallás rendelkezik a házasságkötés szabályairól is.¹⁴ Ezen kívül Luther Márton is fűz rendelkezéseket a házasság megkötésének kérdéséhez.¹⁵ Az ortodox egyházak tekintetében szintén létezik a házasság bejelentésére szolgáló eljárás, amelynek keretében vizsgálatra kerül az, hogy a házasságkötés alapfeltételei fennálnak-e, de mivel az ortodox felekezet engedi a házasság felbontását, így azt külön vizsgálni kell, hogy hány alkalommal történt az meg, ugyanis 3-nál több alkalommal nem lehet elválni, és újra megházasodni. A szabad akarat elengedhetetlen feltétele az ortodox házasságkötésnek, illetve ortodox felekezethez tartozó személy nem köthet házasságot nem ortodox felekezethez tartozóval, tehát más felekezetű kereszténnyel, vagy más valláshoz tartozó személlyel sem.

A zsidó és a muszlim vallás tekintetében nem ismert olyan külön eljárás, amely a házassági akadályokat külön vizsgálja, bár mindkét vallás tekintetében meghatározásra kerültek olyan helyzetek, amelyek esetében nem lehet érvényesen házasságot kötni.¹⁶ Véleményem szerint a zsidó és a muszlim vallás tekintetében emelkedik ki leginkább az erkölcs szerepe, hiszen pl. a házassági akadályok vizsgálata nincsen intézményesítve, így arra, hogy házassági akadály ne álljon fel, különösen a családoknak kell nagy figyelmet fordítani. Ez pedig mindenképpen erkölcsi – etikai, és nem jogi kérdés elsősorban.

3. A házasságkötést érvénytelenné tevő körülmények

A Ptk. a házasság érvénytelenségének okait határozza meg. Ahhoz, hogy egy házasság érvényes, vagy érvénytelen lehessen, feltétlenül létezőnek kell lennie. Abszolút és relatív érvénytelenségi ok meghatározására került sor a Ptk. kodifikációja során. Az abszolút akadályok mindenkivel szemben akadályt képeznek, míg a relatív akadályok, csak meghatározott személyi körön belül képeznek házassági akadályt.¹⁷ A katolikus házasságjog ezzel ellentétben házassági akadályokról beszél, és akadályon olyan egyházi törvényt ért, ami a személyt valamilyen tulajdonsága vagy valamilyen egyéb körülmény alapján képtelenné teszi, vagy nyilvánítja a házasságkötésre.¹⁸ Ez lényegi hasonlóság a két jogrendszer között, mert a Ptk. gondolkozása abból indul ki, hogy a házasság alapvetően érvényes, és ehhez képest

¹¹ Ennek az akadálynak az alapján érvénytelen a házasság két olyan személy között, akiknek egyikét a katolikus egyházban keresztelték vagy oda felvették, és abból formális cselekedettel nem távozott, másika pedig nincs megkeresztelve vagy érvénytelenül keresztelték

¹² Vö. KUMINETZ Géza: *Katolikus házasságjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2002. 102-103- pp. és ERDŐ, 1991. 411-412. pp.

¹³ Alapítóik szabályozása alapján.

¹⁴ BULLINGER Henrik: *Második Helvét Hitvallás*, Kolozsvár, k.n. 2010. 65-66. p.

¹⁵ Vö. REUSS András: „...őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást” *A házasságról Luther írásaiban*. In: *Lelkipásztor- Evangélikus teológiai szakfolyóirat*, 2022/3, 88-96. pp.

¹⁶ Vö. DONIN, Hayim Halevy: *Zsidónak lenni*. Budapest, Göncöl Kiadó, 1998. 261-262. p.

¹⁷ Vö. HEGEDŰS, 2022. 57. p.; BARZÓ, 2017. 69-71. pp. és HERGER-KATONÁNÉ, 2021.48-52. pp.

¹⁸ ERDŐ, 1991. 415. p.

állhatnak fenn olyan körülmények, amelyek, amennyiben ha bebizonyosodnak érvénytelenné tehetik a házasságot, a katolikus házasságjogban szintén, az akadályok¹⁹ vagy előzetesen is érvénytelenné teszik, megakadályozzák a házasság megkötését, vagy utólagosan felderítve érvénytelenítő okként szolgálnak.²⁰ A kánonjog is megkülönböztet esketési és házassági tilalmakat, amelyek a polgári jogban fellelhető abszolút és relatív házassági akadályok rendszeréhez hasonlóak. A különbség abban áll fenn, hogy míg az esketési tilalmak előzetesen tiltják és érvénytelenné teszik a házasságot, addig a házassági tilalmak nem, bár ilyen tilalmak fennállása esetén nem szabad házasságot kötni. Ezen kívül az esketési tilalmak a házasságkötésben közreműködő lelkész számára állnak fenn, míg a házasságkötési tilalmak a házasságot kötő felekre vonatkoznak.²¹

A görögkatolikus egyházjog hasonló módon gondolkodik a házassági akadályok rendszeréről, mint a római katolikus egyházjog.²²

A protestáns felekezetek tekintetében ismét nem beszélhetünk általánosan meghatározott házassági akadályokról vagy érvénytelenítő okokról. Az evangélikus és református egyház egyházjoga a Ptk.-ban meghatározott érvénytelenségi okokat fogadják el és ezek fennállása esetében egyházi áldásban sem részesítik a házasságot. Különbség a lelkész házassága kapcsán van, mivel a református felekezet kiköti, hogy a lelkész csak evangélikus vagy református felekezethez tartozó személlyel köthet házasságot, és ennek érvényességéhez a püspök előzetes engedélyes szükséges. Ezen feltételek hiányában a házasságkötés nem lesz megengedett a református egyház törvényei szerint, és a szabályok megszegése a lelkész számára hivatalvesztéssel járhat. Az evangélikus egyházjog megengedőbb, ezt a szabályt már nem írja elő, de a házasságkötést szintén a püspök engedélyéhez köti, és ennek kikerülése szintén hivatalvesztéssel is járhat.

Az ortodox egyházak házasságjogában a római és görögkatolikus szabályozás jelenik meg, és csak néhány kisebb eltérés fedezhető fel.²³ Míg a katolikus és görögkatolikus, illetve a protestáns egyházjog szempontjából lényegtelen, hogy a polgári házasságkötés megelőzi, vagy követi az egyházit, addig az ortodox egyházak egyházjoga előírja, hogy az egyházi házasságkötést a polgárinak meg kell előznie.²⁴ Ugyanakkor a kánoni formáknak nem megfelelő, de az polgári törvények szerint érvényes házasságot az ortodox egyházak nem ismerik el érvényesnek. A tilalmak közül kiemelendő, hogy a házasságkötést az oldalági leszármazók esetében a leszármazás 7. fokáig tilalmazza, míg a katolikus, és görögkatolikus egyház csak a leszármazás 4. fokáig. Az ortodox egyház szabályaiban nem jelenik meg a mixta religió tilalma sem a disparitas cultus akadálya, mivel ortodox felekezethez tartozó csak ortodox személlyel köthet házasságot, ellentétben a katolikus felekezet szabályaival. Az ortodox egyház a házasságkötéshez felső korhatárt is megállapít, ez egyetlen másik vizsgált felekezet és egyház

¹⁹ Vö. KUMINETZ, 2002. 261. p.

²⁰ Vö. ERDŐ, 1991. 404-405. pp.

²¹ Vö. KUMINETZ, 2002. 106-107. pp.

²² Vö. PALLATH, Paul (szerk.): *Code of Eastern Canon Law English translation of the four apostolic letters Issued Motu proprio by Pope Pius XII*. Oriental Institute of Religious Studies India, Oirsi Publications, Kerala, 2021. 113-159. pp.

²³ Vö. PĂCURARIU, Mircea: *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.; MOVILA, Petru: *Orthodox Confession of Faith* In: *Studies in Sacred Theology*, n. 259 (Washington DC: Catholic University of America, 1975).; *Official Documents of the Great Holy Council of the Orthodox Church – The Sacrament of Marriage and its Impediments*, Chapter II, Points 3.-4.; *Official Documents of the Great Holy Council of the Orthodox Church – The Sacrament of Marriage and its Impediments*, Chapter II, Points 5.

²⁴ Vö. О канонических аспектах церковного брака. In: Архиерейский Собор 2017 г. <http://www.patriarchia.ru/db/text/5075384.html>

tekintetében sem jelenik meg. Az ortodox felekezetek szerint a nő, amennyiben betöltötte a 60. a férfi a 70. életévét, nem köthet házasságot. Álláspontom szerint ezt akadályt a házasság hármass javára való tekintettel vezették be, hiszen ilyen idős korban a gyermek nemzése még elképzelhető, de a nő részéről a gyermek vállalása már csak extrém esetekben. Külön érdeklődésre tarthat számot, hogy az ortodoxia szintén egyedülként, tilalmazza a nemváltó műtéten átesettek és nemet váltottaknak az ortodox felekezet joga alapján történő házasságkötését. Ilyen jellegű szabályozás másik felkezet vagy vallás szabályozásában nem lelhető fel.

A házassági akadályok, érvénytelenségi okok tekintetében a zsidó és muszlim vallás több érdekességet is rejt. A zsidó vallás esetében a Tóra szabályozása adja az alapot, amelyet a jogtudósok tovább magyaráztak. Azonban a zsidó jog nem alkalmaz külön abszolút és relatív érvénytelenítő okokat, csak a papi rend tekintetében. Egyébként az akadályok mindenki számára azonos módon állnak fenn, és révénytelené teszik a házasságkötést. Ilyenek: a korhiány, a vérségi kapcsolatokból fakadó akadályok, és a fennálló házasság. Lényeges az, hogy az akadályok alól nem lehet felmentést szerezni, és az ilyen akadályokkal kötött házasság akkor is érvénytelen, ha az a szabályos zsidó házasságkötés szerint történik.²⁵ A zsidó jogban is megjelenik az a szabály, amelyet már az ortodox felekezet esetében is bemutattam: sem az ortodoxia nem engedi azt, hogy ortodox személy más felekezethez tartozóval kössön házasságot, sem a zsidó vallás azt, hogy a zsidó, nem zsidó személlyel kössön házasságot. Az ilyen házasság szintén minden körülmények között érvénytelen. A kohén²⁶ nem köthet házasságot elvált személlyel, prozelitával,²⁷ olyanal, aki kifogásolt kapcsolatban vagy ágyasságban él, – itt ismét megjelenik az erkölcsi, etikai elem – vagy aki kohén tilalmazott házasságából származik.

A muszlim házasságjogban is megjelennek azok a tilalmak, amelyek megakadályozzák, illetve érvénytelenné teszik, fennállásuk esetében a házasságot.²⁸ A muszlim jog is elsősorban a vérségi viszonyok alapján állít fel tilalmakat: a vérrokonság és a sógorság ilyen akadály. Ugyanakkor vallási szabályokat is felállít, a Korán szabályai alapján, különbséget téve a férfi és a nő jogai között. A férfi feleségül vehet muszlim és nem muszlim nőt is, a nő pedig csak muszlimhoz mehet feleségül. Amennyiben a férfi nem érte el a pubertást, atyai hatalom alatt áll, és házasságáról az apa, vagy az apai nagyapa dönt. A nő esetében hasonló a helyzet addig, amíg el nem éri a pubertást, mint a házasságkötés minimum korhatárát. Ez körülbelül a betöltött 12. életévtől kezdődik. A muszlim vallás esetében is az előzőekben ismertetett szabályok érvénytelenné teszik a házasságot, és alóluk nincs lehetőség felmentést nyerni, tehát csak abszolút akadályokról beszélhetünk.

4. A jegyesség kérdése

A magyar családjog jelen pillanatban nem szabályozza a jegyességet így az jelenleg az egyházjogban létező jogintézmény. A polgári jog csupán a jegyességhez kapcsolódó egyes maradék joghatásokat szabályozza, amelyek kizárólag vagyoni jellegűek. A házasság elmaradásból eredő kiadások megtérítésére a Ptk. utaló magatartásról szóló szabályozása alapján, mint biztatási kár elképzelhető. A jegyesség alatt a házasságra tekintettel adott

²⁵ Vö. HEKA László: *A zsidó jogrendszer alapjai*. Szeged, Polay Elemér Alapítvány, 2009. 183. p. és DONIN, Hayim Halevy: *Zsidónak lenni*. Budapest, Göncöl Kiadó, 1998. 261-263. pp.

²⁶ Papi rendbe tartozó férfi.

²⁷ Olyan személy, aki felnőtt korában, más felekezetből vagy vallásból tér át a zsidó vallásra.

²⁸ Vö. RIZVI, Sayyid Muhammad: *Marriage and Morals in Islam*. Toronto, Islamic Education & Information Centre, 2001. és PICCHI, Margherita: *Muslim Marriage and Contemporary Challenges*. In: Lukens-Bull, R., Woodward, M. (szerk.) *Handbook of Contemporary Islam and Muslim Lives*. Springer, Cham. 2020.

ajándékok sorsa tekintetében a polgári jog elvei alapján az az álláspont, hogy az alapul szolgáló feltevés megghiúsulása esetében, – azaz a házasság megghiúsulása esetében – ha e nélkül az ajándékozás nem történt volna meg, akkor visszakövetelhetők.²⁹ A római katolikus és a protestáns egyházjogokban is a jegyesség, – mint idejét múlt jogintézmény – nincsen szabályozva, bár a gyakorlatát az egyházjogok nem is tilalmazzák. A katolikus házasságjog nem is a 'jegyes' szakkifejezést alkalmazza, hanem házassági ígéretnek nevezi, amely minőségi különbséget jelez, ugyanis míg az 1918-ban kiadott Codex Iuris Canonici-ben, a jegyességhez még kötődnek joghatások, és magát a jegyességet is jogintézmény volt,³⁰ addig az 1986-os egyházi törvénykönyvben már nem szabályozzák.³¹ Annyit a kódex a Ptk.-hoz hasonlóan szabályoz, hogy egyrészt a házassági ígéretből nem származhat kereset a házasság kikényszerítésére, másrészt a megghiúsult házassági ígéretből származhat igény vagyoni jellegű kártérítésre.³² A házasságkötésre vonatkozó ígéret, tehát jogi kötőerővel nem rendelkezik, amennyiben a felek között létrejön, akkor is fel lehet azt bontani. A protestáns egyházjogok a jogfejlődésük jelenlegi állása alapján nem rendelkeznek a jegyességről, tehát sem annak létrejöttében, sem pedig megszűnése esetében sincsen eljárásrendjük a jegyességgel kapcsolatban. Természetesen annak nincsen akadálya, hogy a házasságkötés előtt állók, 'eljegyezzék' egymást, de jogi relevanciája nincsen, a protestáns egyházjogban.

A görögkatolikus, az ortodox, a zsidó és részben a muszlim egyházjog szempontjából azonban a jegyesség időszaka jogi értelemben is jelentős. A görögkatolikus felekezet és az ortodox házasságkötési szertartás első része maga az eljegyzés. A görögkatolikus felekezeti egyházjog ugyan szabályozza a jegyességet, de a római katolikus felekezethez hasonlóan a keleti egyházak egyházjogát tartalmazó törvénykönyv is kijelenti, hogy a jegyességből nem keletkezik a házassági ígéret kikényszerítésére szolgáló kereset. A jegyesség időszaka a keleti katolikus felekezethez tartozó közösségek esetében eltérő lehet, általában 1 és 6 hónap közé tehető időszak.³³ A keleti egyházak házasságjoga a házasságkötés két fő mozzanatát különböztetik meg: az első az eljegyzés, a második a megkoronázás. Az eljegyzés joghatása a keleti egyházak és felekezetek jogrendjében azonos a házassággal, azaz a felek már az eljegyzés megtörténtétől gyakorolhatják a házastársi jogokat és kötelezettségeket, beleértve a szexuális jellegűeket is. A görögkatolikus és az ortodox egyház is a két mozzanatot összefűzi egy eseménnyé, így az eljegyzés és a megkoronázás ugyanabban az időpontban történik, tehát az eljegyzés jelképpé válik.³⁴

A zsidó egyházjogban is nagy jelentősége van az eljegyzésnek, a kiddusinnak.³⁵ Az ortodox házasságjogban már ismertetett szabályokhoz hasonlóan, a zsidó házasságjogban is az eljegyzés joghatása hasonló a házasságéhoz. Az eljegyzés két fontos mozzanata a gyűrűnek a nő ujjára húzása és az e közben elmondott szavak, amelyek az eljegyzés tényét rögzítik.³⁶ A házassági joghatások akkor állnak be már az eljegyzéskor, ha a férfi a gyűrűn kívül, valamilyen más jegyajándékot is átad.³⁷ Az eljegyzés érvényességéhez szükséges két hitelesítő tanú jelenléte is, akik nélkül az eljegyzés nem jön létre, nevüket pedig a házassági szerződésben is fel kell

²⁹ Vö. HEGEDŰS, 2022. 51. p.; BARZÓ, 2017. 71-72. pp. és BARZÓ-KATONÁNÉ, 2021. 35-37. pp.

³⁰ DE GASPERRI, Pietro-SERÉDI Jusztinián: *Codex Iuris Canonici Fontes*. Roma, Typis Polyglottis Vaticanis, 1923.

³¹ Vö. ERDŐ Péter: *Egyházi Törvénykönyv*, Budapest, Szent István Társulat, 2015. 1083-1094. kánonok

³² Vö. ERDŐ, 1991. 408-409. pp. és KUMINETZ, 2002. 95-96. pp.

³³ Vö. *The particular law of the ukrainian greek catholic church*. Promulgated by the Major Archbishop Sviatoslav Shevchuk April 7, 2015

³⁴ PAPP Miklós: „*Megkoronáztat*” *A házasságkötés misztériuma*. Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2022. 105-109. pp.

³⁵ Jelentése: megszentelés, vagy szentség. Értelme: A "vásárlás" úgy történik, hogy a vőlegény gyűrűt húz a menyasszony ujjára a tanúk előtt, ezt megelőzően a vőlegény elmondja, hogy ez által a gyűrű által szenteli meg feleségét.

³⁶ Vö. DONIN, 1998. 261. p. Háré át m'kudeseš li b'tábaát zo k'dát Mose u'Jiszráél.

³⁷ Vö. HEKA, 2009. 186. p.

tüntetni. Az eljegyzés után a férfi saját házába viheti a menyasszonyt és ott vele szexuális kapcsolatot is létesíthet.

A muszlim jogban nincsen a keresztény vagy zsidó vallásban már ismertetett eljegyzési szertartás, ám a shari'a rendelkezik az eljegyzésről, mint a két fél közötti olyan megállapodásról, amely visszavonható.³⁸ A zsidó és ortodox joggal ellentétben, azonban a muszlim jogban az eljegyzés nem azonos a házassággal, a felek a házastársak jogait és kötelezettségeit még nem gyakorolhatják, sőt a jegyesek nem is találkozhatnak egymással felügyelet nélkül és sehová sem mehetnek el együtt. Az eljegyzés véleményem szerint a muszlim jogban (és a zsidó jogban is) a házassági szerződés biztosítéka, annak biztosítására szolgál, hogy a nő ne kössön házassági szerződést mással, annak fennállása alatt.

5. A házasságkötés folyamata

A polgári házasságkötés rendszerében a házasságkötés alaki feltételeit a Ptk. adminisztratív szabályait az anyakönyvi eljárásról szóló törvény szabályozza. Alaki feltétel, hogy a feleknek két tanú jelenlétében, az önkormányzat hivatali helyiségében kell házasságot kötnie.³⁹ Ahhoz, hogy a házasság létrejöjjön több konjuktív feltételnek is meg kell felelnie: kizárólag egy férfi és egy nő kötheti meg, a feleknek együttesen kell jelen lenniük az önkormányzat hivatali helyiségében, ahol az anyakönyvvezető (esetlegesen a polgármester) előtt személyesen tesznek nyilatkozatot a házasság megkötéséről, amelynek egybehangzó 'igen' nyilatkozatnak kell lennie, amely konstitutív hatályú. Ezt követően az anyakönyvvezető deklaratív hatállyal a házasság létrejöttét megállapítja, és azt az anyakönyvbe bejegyzi.⁴⁰ Ezek a lépések különösen azért fontosak, mivel a protestáns házasságkötés mozzanatai megegyeznek a polgári házasságkötés formai és alaki követelményeivel, mivel a protestáns felekezetek elfogadják érvényesként a polgári házasságkötést.

A házasságkötés formája a különböző egyházjogokban eltérő lehet. Itt kell elsősorban különbséget tenni azon egyházjogok között amelyek szentségnek tekintik a házasságot és azok között, amelyek szerződésnek, vagy tisztán polgári aktusnak. Ahogyan az előzőekben kifejtettem, tisztán polgári aktusnak elsősorban a protestáns felekezetek tekintik a házasságot, tehát ők csak a házasság utólagos megáldására szorítkoznak, a saját szertartásuk keretei között. Szentségnek tekintik a házasságot a keresztény felekezetek közül a katolikus, görögkatolikus és ortodox felekezetek, illetve a zsidó egyház bizonyos mértékben. Ugyanakkor a szerződés-jelleg dominánsabb a zsidó és a muszlim egyház tekintetében.

A katolikus felekezet egyházjogában a házasságkötés nem csupán szertartási aktus, hanem egyben jogi cselekmény. A katolikus szertartás keretében új jogi kapcsolat jön létre a házasodni szándékozó felek között, amely független attól, hogy a felek kötöttek-e már polgári jogi házasságot vagy sem. Az állam szempontjából a katolikus felekezet házassága nem létező házasság, ugyanígy a katolikus felekezet álláspontja szerint a polgári házasság két katolikus felekezethez tartozó személy között szintén nem létező házasság. Jogi szempontból a görögkatolikus, az ortodox és a zsidó felekezet álláspontja is ugyanez: tehát ezek a felekezetek sem fogadják el érvényes házasságnak a tisztán polgári házasságot, felekezeteik tagjai számára kötelező a saját felekezet joga szerinti házasságkötés is. A katolikus felekezet házassági joga szintén konjuktív feltételeket ír elő a házasság megkötése esetére. A házasságkötés kizárólag férfi és nő között létrejövő, egész életre szóló életközösség. Lényeges, hogy a házasságkötéskor a feleknek egyidejűleg kell jelen lenni, de ez megvalósulhat személyesen vagy képviselő útján

³⁸ Vö. RIZVI, 2001. 51. p.

³⁹ Vö. VÉKÁS-GÁRDOS, 2020. 711. p. és HEGEDŰS, 2022. 61. p.

⁴⁰ Vö. HEGEDŰS, 2022. 59. p.; HERGER-KATONÁNÉ, 2021. 41-43. pp. és BARZÓ, 2017. 66-67. pp.

is. A polgári házasság esetében Magyarországon képviselő útján nem lehet házasságot kötni, de néhány európai ország családjogi rendelkezései között találunk arra is példát, hogy képviselő útján is lehetséges a házasságkötés.⁴¹ A házasságot kötő személyeknek a házassági beleegyezésüket szóban kell kifejezniük. Szükséges a két tanú jelenléte, és az, hogy a felek a házasságot a házasságkötésben való közreműködésre illetékes lelkész előtt, a területileg illetékes plébánia templomában kössék meg.⁴² A szertartás fontos eleme a gyűrűk ujra húzása, bár ennek elmaradása a házasság érvényességét nem befolyásolja.⁴³ Mivel a katolikus felekezet tekintetében a házasság szentség, így a házasságot jogi szempontból nem a lelkész jelenléte hozza létre, hanem a felek egybehangzó akaratnyilvánítása. A lelkész hivatalos tanúként vesz részt a szertartás levezetésében, és szerepe deklaratív jellegű, az érvényesség megállapítása és anyakönyvezése a feladata, ugyanúgy, mint a polgári házasságkötés esetében az anyakönyvvezetőé. A görögkatolikus felekezet esetében mindazon feltételeknek ugyanúgy fenn kell állnia, mint a római katolikus felekezet esetében, annyi különbséggel, hogy a pap jelenléte és áldása szerves része a házasság jogi érvényességének, tehát ennek elmaradása esetében nem jön létre érvényes házasság. A görögkatolikus felekezet esketési szertartásának két fő része az eljegyzés, – amelyről már ejtettem szót, – és a megkoronázás, amely egy valóságos mozzanat, a férfi és a nő fejére valóban koronát helyeznek.⁴⁴ Ez a mozzanat megjelenik az ortodox szertartásban is. A görögkatolikus felekezethez tartozó személyek csak görögkatolikus lelkész előtt, és templomban köthetnek érvényesen házasságot.⁴⁵ Még egy jelentős eltérést találhatunk a görögkatolikus felekezet házasságjogában: nem engedi meg a képviselő útján történő házasságkötést.

Az ortodox felekezet házasságkötési szertartásának lényeges elemei ugyanazok, mint a görögkatolikus felekezet esetében. Lényeges eltérés, hogy az ortodox házasságjog tiltja azt, hogy a házasságot kötők először egyházi, majd a polgári házasságot kössenek. A polgári házasságkötésnek van elsősége. Az ortodox egyházakhoz tartozó személyek számára nem nyitott, a katolikus felekezethoz már megismert vallásközi házasságkötés, tehát az ortodox egyházakhoz tartozó személy, csak és kizárólag ortodox vallásúval köthet házasságot. A házasságkötéskor a feleknek személyesen kell jelen lenniük, és egybehangzó szabad akaratnyilvánítással kell kifejezésre juttatniuk döntésüket. Szükséges legalább két tanú jelenléte is, ez konjunktív feltétel, illetve a területileg illetékes lelkész előtt kell a házasságot megkötni.

A zsidó egyházhoz tartozó személyek számára csak akkor érvényes a házasságkötés, amennyiben azt a zsidó vallás szabályai szerint teszi, így tehát a tisztán polgári házasságkötést nem fogadják el érvényes házasságkötésnek. A zsidó házasságkötésnek is lényegi eleme az eljegyzés, amelynek lépéseit korábban már kifejtettem. Második része a házasságkötés, amely a zsinagógában zajlik. Lényeges szereplője a vőlegény, a házasságlevél megírására képzett írnok, a menyasszony és a rabbi. A szertartás mozzanatai konjunktív jellegűek, nem lehet felcserélni vagy kihagyni, mert az érvénytelen házasságot okozna. A szertartás keretében készítik el a ketubának⁴⁶ nevezett házasságlevelet, amely a nő jogait tartalmazza. A ketubát a szertartás keretében adják át a nőnek, és tulajdonképpen ezzel jön jogi értelemben létre a házasság. Az áldások és egy pohár bor elfogyasztása után a vőlegény aranygyűrűt húz a nő

⁴¹ Pl. Olaszország házasságjoga alapján.

⁴² Ezek a tridenti zsinat rendelkezései, a nyilvánosság biztosítását szolgálják. Területileg mindig a menyasszony plébánosa illetékes a házasságkötésen jelen lenni.

⁴³ *A házasságkötés szertartásának rendje*, Budapest, Szent István Társulat, 2006.13-15. pp.

⁴⁴ Vö. PAPP, 2022. 105 -109. p.

⁴⁵ Vö. ERDŐ, 1991. 452. p.

⁴⁶ A ketubát valójában már az eljegyzéskor elkezdi írni, ez a rabbi, vagy a rabbi által hivatalosan megbízott írásszerkesztő feladata, hiszen héber nyelven íródik. Manapság már előre megírt és/ vagy előre nyomtatott iratot használnak, amelybe csak beírják a felek neveit.

ujjára, majd félrevonulnak egy külön szobába, jelképesen egyedül maradnak. Ez jogi szempontból, a házasságkötés érvényességéhez elengedhetetlenül szükséges szexuális együttlétet jelképezi, hiszen a katolikus felekezet egyházjogához hasonlóan, a gyermekek nemzése, és az ehhez szükséges cselekmény elengedhetetlen feltétele a házasságnak.⁴⁷ A házasságkötéskor a két félnek személyesen jelen kell lennie, és szükséges legalább két tanú jelenléte is, ám az esküvő kezdete előtt fel kell állítani a minjant,⁴⁸ a 10 férfiból álló imaközösséget, és ez is a nyilvánosság biztosítását szolgálja.

A muszlim házasságjog alapvetően szerződési alapú. természetesen felállít bizonyos szabályokat, amelyek legfőképpen a házassági anomáliák kiszűrésére szolgálnak, de magára a házasságkötés folyamatára vonatkozóan nem állítanak fel szabályokat, tehát ezt a házasulni készülő felek és családjuk szabadon határozzák meg.⁴⁹ A házasságkötésnek három fő mozzanata van: a férfinak a nő felé irányuló házassági ajánlata, amelyet általában a felek családja mérlegel, és határoz róla. A házassági ajánlatot el kell fogadnia a nőnek és családjának a házasság érvényes megkötéséhez.⁵⁰ Ezek után magát a szerződést írásba kell foglalni, mégpedig arab nyelven, e nélkül a szerződés nem érvényes.⁵¹ Végül azt kell megállapítani, hogy a házasságkötésnek van-e valamilyen jogi hiányossága, amely a házasságkötést érvénytelenné tenné. Erre a célra szolgál az, hogy két tanú jelenléte elengedhetetlen a szerződés elkészítésekor, nevüknek szerepelnie kell a szerződésben. A házasságkötéshez nincs szükség akár az állam, akár a muszlim egyház részéről hivatalos személy részvételére. Sőt még a nő jelenléte sem elengedhetetlen, elégséges, ha képviselője jelen van. Azonban a szertartást mégis általában ünnepélyessé teszik, a Koránból felolvassnak, és az imám, vagy más nagy tekintélyű férfi imádságot mond. Több muszlim többségű államban mára már előírása a házasságlevél nyilvántartásba vétele is.⁵²

6. A házasság felbontása

A magyar családjog 1894-óta ismeri a házasság felbontásának lehetőségét, hiszen a házasságjogról szóló törvény ezt szűk körben, és konkrét válókokat meghatározva a vétkesség elvét alkalmazva bevezette.⁵³ Az 1952. évi IV. törvény amely a házasság, a család és a gyámság szabályait rendezte, szakítva a vétkességi elvvel a házasság feldúltságára helyezte a hangsúlyt, és ezt a Ptk. Családjogi könyvének szabályai is átvették.⁵⁴ Így jelenleg hatályos családjogunkban a házasság felbontásának lehetősége nyitva áll a felek előtt, egyrészt az tényállásos bontás alapján, amelynek feltétele a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása, vagy pedig a közös megegyezéssel történő bontás szerint.⁵⁵ Az vallási házassági jogoknak nem mindegyike engedélyezi a házasság felbontását. jellemzően azok, amelyek szentségnek tekintik a házasságot nem engedélyezik a házasság felbontását, de nem mindegyik egyházjogra igaz ez az állításom. A római katolikus és görögkatolikus felekezet nem

⁴⁷ Lásd. Vö. MARGALIT, Yehezekel: *The Jewish Family: Between Family Law and Contract Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019. 51. p.

⁴⁸ Legalább 10 felnőttkorú férfi jelenléte szükséges ahhoz, hogy a hivatalos szertartásokat el lehessen végezni, ez a minjan.

⁴⁹ MAUDUDI, Abu-L-A'la: *Islám életmód*. Budapest, Magyarországi Muszlimok Egyháza, 2007. 45. p.

⁵⁰ Összességében lásd: PICCHI, Margherita: *Muslim Marriage and Contemporary Challenges*. In: Lukens-Bull, R., Woodward, M. (szerk.) *Handbook of Contemporary Islam and Muslim Lives*. Springer, Cham. 2020.

⁵¹ Concept of Marriage under Islam. <https://old.amu.ac.in/emp/studym/99995934.pdf>

⁵² Vö. PICCHI, 2020. 14. p.

⁵³ <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=89400031.TV&targetdate=&printTitle=1894.+%C3%A9vi+XXXI.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&referer=1000ev>

⁵⁴ Vö. HEGEDŰS, 2022. 73-77. pp.

⁵⁵ Vö. BARZÓ, 2017. 95. p.

engedélyezi a házasság felbontását. Az ortodox, protestáns, zsidó és muszlim pedig engedélyezi, vagy teljes egészében vagy szűkített keretek között.

A római katolikus és görögkatolikus felekezet az érvényes házasságot valamelyik házaspár élete végéig érvényesnek és felbonthatatlannak tekinti, ehhez mérten kifejezetten csak a házasság érvénytelenségének megállapítására van lehetőség. A házasság érvénytelenségét akkor lehet megállapítani, ha a házasság valamely lényegi eleme hiányzik, vagy valamely a házasságot érvénytelenné tevő ok fennáll. A katolikus és görögkatolikus házasságjog alapján a házasság két fajtája esetében lehetséges a házasság érvénytelenségének megállapítása: az egyik ilyen, ha ugyan érvényes volt a házasság, de nem volt szentségi, mivel vagy nem két katolikus között jött létre, vagy a katolikus és nem katolikus fél nem kapott felmentést, illetve a másik eset, ha ugyan a házasság szentségi, azaz érvényes, de nem hálták el, ez ugyanis lényegi feltétele a házasság érvényességének.⁵⁶ Az el nem hált házasságok érvénytelenítése a pápa joga, amelyet a püspöki székhelyeken felállított egyházi bíróságokon keresztül történik. Az érvényes, de nem szentségi házasságok azonban maguktól bomlanak fel: egyrészt a *privilegium paulinum*⁵⁷ alapján, másrészt külön pápai engedéllyel. A házasság felbontásának rendszere igen bonyolult a római katolikus és görögkatolikus felekezet egyházjogában, és a teljesedésbe fordulása legalább 6 hónap.

A protestáns egyházjogok tekintetében nincs külön szabályozás a házasság felbontására. A református és evangélikus felekezet elfogadja, – ha nem is tartja helyesnek – a házasság polgári jog alapján történő felbontását, és nem alkalmaz semmilyen saját eljárást. Egyetlen kivétel mindkét felekezet esetében az, ha a lelkész bontja fel házasságát,⁵⁸ mert ez az eset fegyelmi eljárás lefolytatására adhat okot, amennyiben bebizonyosodik, hogy a házasság a lelkész hibájából romlott meg.⁵⁹

Az ortodox felekezet egyházjoga ugyan engedélyezi a házasság felbontását, de a római és görögkatolikus felekezethez hasonlóan ez csak egyházi bíróság előtti eljárás keretei között lehetséges, azaz az ortodox felekezet sem tekinti saját joga szerint érvényesnek a polgári házasságfelbontást. Az ortodox felekezet jogrendjében a házasság felbontásának legfőbb, legjelentősebb oka a házasságtörés, ezt feltétlenül a házasság megromlásának jeleként tekintik. Ezen belül számtalan rész-okot határoz meg a házasságjog, amelyek nagyban hasonlítanak a római és görögkatolikus egyházban házassági akadályként jelöltesetekhez. Pl., ha valamelyik fél elszakad az ortodoxiától, vagy ha a valamelyik fél házasságát polgári bíróság előtt felbontja, és újra polgári házasságot köt, illetve pl. az államellenes összeesküvés, és az előzetes és fennálló örökös közösülési képtelenség. Az egyházi bíróság döntését viszont az ortodox jog alapján nem befolyásolja az, hogy a házasságot a polgári bíróság felbontotta-e vagy sem, míg a katolikus és görögkatolikus felekezet egyházjoga előírja a polgári bíróság határozatának bemutatását, az eljárás megkezdése előtt.⁶⁰

A zsidó és a muszlim jogban a házasság felbontása hasonló, mint annak megkötése. Mivel kifejezetten kontraktuális jellegű eljárásról van szó a házasságkötés kapcsán, így annak

⁵⁶ Vö. ERDŐ, 1991. 465-471. pp. és KUMINETZ, 2002. 309-321. pp.

⁵⁷ *Privilegium Paulinum*: a két meg nem keresztelt személy házassága érvénytelenné válik akkor, ha: az egyik megkeresztelkedik és új házasságot köt, ha a másik meg nem keresztelt fél különválik tőle.

⁵⁸ Vö. 2000. évi I. törvény a református egyház törvénykezéséről, a 2013. évi I. törvény a lelkészek jogállásáról és szolgálatáról és az 2005. évi III. törvény az egyházi szolgálatról és az egyházi szolgálatot végzőkről

⁵⁹ *Les Ordonnances Ecclésiastiques de l'Eglise de Genève*. 24. pont „24. Mais premierement est à noter, qu'il y a des crimes qui totalement sont intolérables en un Ministre: et y a des vices qu'on peut aucunement supporter, moyennant qu'on en face admonitions fraternelles.” <http://www.kerkrecht.nl/node/2161>

⁶⁰ Vö. BERKI Feriz: *Az ortodox kánonjog*. In: Rác Lajos (szerk.): *Felekezeti egyházjog*. Budapest, HVG-Orac, 2004. 136. p.

felbontása is a szerződések megszűnésének formai követelményei szerint történik. A zsidó házasságjog a polgári bíróság házasságot felbontó határozatát nem fogadja el, ehhez szükséges a rabbinikus bíróság döntése is. A házasság felbontását alapesetben a férj kezdeményezheti a Bét Din előtt,⁶¹ és hasonlóan történik a házasságkötéshez: míg a házasságkötéskor a ketubát, a házasságlevelet adja férj át a feleségének, addig a házasság felbontásakor a get-nek nevezett válólevelet, amelyet a bíróság írnokának, arám nyelven kell elkészíteni.⁶² A get érvényességéhez szükséges két tanú is, amelyek nevének szerepelnie kell a get-ben is. Ezen kívül a get-ben szükséges a házasságot felbontó felek nevének, és a pontos dátumnak a feltüntetése is. A get-et a férjnek tanúk előtt kell a feleségnek átadnia, illetve szóban is ki kell nyilvánítania válási szándékát, ez a házasság felbontásának érvényességi kelléke. A házasság felbontásának elsődleges oka, akárcsak az ortodox felekezet esetében, a házasságtörés, a férj csak ezen okból kezdeményezheti a házasság felbontását,⁶³ a nő nagyon szűk körben, csak akkor kezdeményezhet, ha a férj nem tudja teljesíteni a gyermeknemzéssel kapcsolatos kötelezettségeit.⁶⁴ A zsidó házasság felbontásának előfeltétele lehet a polgári bíróság általi bontást megtörténtét igazoló határozat bemutatása.⁶⁵ Időnként előfordulhat az, hogy közvetítő útján történik a házasság felbontása, de ez nem jellemző. Ha valamelyik fél nem hajlandó részt venni a Bét Din eljárásában, akkor a házasságot nem lehet felbontani, tehát egyoldalú kérelemre ugyan, de mindkét fél részvételével zajlik az eljárás.

A muszlim házasságjog csak akkor engedélyezi a házasság felbontását, ha a házassági életközösség megromlása oly mértékben megmérgezi a békés otthoni légkört, hogy a közös élet lehetetlenné válik. Ez természetesen nem feltétlenül jogi kategóriát jelent, hiszen nagyon általános megfogalmazás. A házasság felbontásának folyamata alapvetően hasonló a zsidó jogban megismert formához, annyi különbséggel, hogy nem bíróság előtt zajlik. A muszlim jog ismer visszavonható és visszavonhatatlan bontást is. A formáját tekintve lehet szóbeli és/vagy írásbeli is, és a feleség jelenléte, – akárcsak a házasságkötés esetében, – nem szükséges. A férjnek két tanút előtt fennhangon kell kijelenteni azt, hogy a feleségétől elválik, ez szintén érvényességi feltétel, kötelező elem.⁶⁶ A házasság felbontása érvényessé a ténynek a feleség tudomására jutásától kezdve érvényes. A férj irányából érkező házasságfelbontási szándék esetében a mahr, a házasságlevélben kialakult összeg jár a feleségnek.⁶⁷ Amennyiben a feleség kezdeményezi a válást, – ez akkor lehetséges, ha a feleségnek oka van megtagadni a testi kapcsolatot férjétől, – akkor nem jár a számára a házasságlevélben kialakult összeg, sőt ez a teher meg is fordulhat.⁶⁸ A bíróság előtti eljárásra, extrém esetben, súlyos okból van csak szükség és lehetőség, a nő kezdeményezésére, pl. ha a férj kegyetlenkedik feleségével, vagy

⁶¹ A Bét Din rabbinikus bíróság, amely legalább három tudós, felavatott rabbiból áll. Tudós természetesen azt jelenti, hogy a zsidó jogban és a vallási előírásokban járatos.

⁶² HEKA, 2009. 199-200. pp. és JÁNY János: *A világ főbb jogrendszerei- A nem nyugati jogkultúrák*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem jegyzete, 2011. 39. p.

⁶³ Vö. HEKA, 2009. 198. p.

⁶⁴ Uo. 195. p.

⁶⁵ SOLOVY, Jodi M.: *Civil Enforcement of Jewish Marriage and Divorce: Constitutional Accommodation of a Religious Mandate*. In. De Paul Law Review. Volume 45. Issue 2., Winter, 1996. 493-535. pp.

⁶⁶ SAADU, Kadi Aminu: *Divorce proceedings: islamic law perspective*. Abuja, National Juridical Institute, 2017. 6. p.

⁶⁷ Közkeletű tévedés, hogy a muszlim nők azért hordanak annyi ékszert, mert ha a férjük váratlanul elküldi őket, csak azt vihetik magukkal ami rajtuk van. Ez régebben a rabszolgaság rendszerének fennállása alatt, a szolgák tekintetében elképzelhető volt, de a törvényes házasságban élők esetében, a nő mindazt elviheti, ami az övé, a mahr-t és az értékeit is.

⁶⁸ Válás utáni pénzügyi támogatás, vagy válás utáni fizetés, amelyet a férj fizet a volt feleségének annak érdekében, hogy növelje önbecsülését, és csökkentse a „elvált nő” kifejezéshez kapcsolódó társadalmi és gazdasági megaláztatás negatív hatását és fordítva.

ha a férj megszegi a házassági szerződésben vállalt kötelezettségeit.⁶⁹ Ismert még kölcsönös megegyezésen alapuló forma is, amely keretében a felek nem támasztanak egymással szemben követeléseket, de a férj a házassági szerződés alapján meghatározott összeget ki kell fizetnie a feleségének.⁷⁰

Összefoglaló gondolatok

A vallási jogokban a jog és az erkölcs eszméje szorosan fonódik össze. Az erkölcsöt R. Posner úgy definiálja, hogy az mások iránti kötelezések összessége,⁷¹ illetve olyan magatartásokat tilalmaz, amelyek nem tekinthetők etikusnak.⁷² A jog viszont ezzel szemben az állam által alkotott vagy elismert olyan általános magatartási szabály, amelynek érvényesülését az állam biztosítja. G. Jellinek e két diszciplínát így foglalja össze: a jog, az erkölcs minimuma.⁷³ A vallások az emberi életet alapvetően etikai-erkölcsi oldalról határozzák meg, a jognak pedig, amelyeket a vallások megalkotnak az erkölcsi oldal erősítése a feladata. A vallási jogok kiválóan példázzák azt a tényt, hogy a jog és az erkölcs nem, vagy nehezen választhatók el egymástól, és nem is szükséges különválasztani őket. Ugyancsak Jellinek megállapítása az, hogy minden társadalmi intézmény eredendően szorosan kapcsolódik a valláshoz, és csak a jog modernizációja próbálta ezeket különválasztani.⁷⁴

A jog fejlődése során ez az elválasztás egyes vallások és felekezetek tekintetében sikeres volt, más vallások és felekezetek tekintetében azonban nem volt lehetséges. Azon államok esetében, amelyekben a fő vallási irányvonal a kereszténység, ez az elválasztás – részben, vagy egészben – sikeresnek mondható, de azokban az államokban, ahol a zsidó, vagy az iszlám az uralkodó vallás, a jog és erkölcs, illetve a jog és a vallás elválasztása nem lehetséges.

Az egyházjog feladata az, hogy az egyháznak, – mint a társadalomba épülő szervezetnek – azon viszonyait és feladatait rendezze, amelyeket a teológia eszközeivel nem lehetséges, vagyis az egyház szervezetét, a feladatainak teljesítéséhez szükséges keretek megalkotását és fenntartását, a különböző funkciók végzésének biztosítását, az adminisztrációt egyszóval mindazokat a feladatokat amelyek alapvetően nem a transzcendens létezéséhez, hanem az ebből fakadó funkcionális rendszerhez tartoznak. Ezzel a meghatározással alapvetően egyet tudok érteni abban a tekintetben, hogy az egyházjog mindenképpen az egyházaknak azon külső ügyeit rendezzi, amelyeket teológiai eszközökkel nem lehetséges. Azonban annyi kiegészítést kell tennem, hogy az egyházak jogi rendszerét mégsem lehetséges anélkül vizsgálni, hogy a teológiai sajátosságokat is figyelembe ne vennénk, hiszen ezek a sajátosságok jelentősen meghatározzák az egyházak karakterét, és az ezekhez kapcsolódó jogi rendelkezéseket. Különösen igaz ez azoknál a vallásoknál, amelyeknél a tagsághoz nincs szükség formális aktusra,⁷⁵ hanem a valláshoz, a nemzetiséghez és a joghoz tartozás összekapcsolódik, mint pl. a zsidó, vagy muszlim vallás esetében. Az, aki zsidónak születik egyben a zsidó valláshoz

⁶⁹ Vö. MEHRAJUDDIN, Mir: *Divorce under Islamic law*. In: *Cochin University Law Review* Vol. IX, 1985. 336. p.

⁷⁰ SAH KAZEMI, Sonja Nurin: *Untying the Knot-Muslim women, divorce and the Sariah*. London, Nuffield Foundation, 2001. 50. p.

⁷¹ Vö. POSNER, Richard A.: *The Problematics of Moral and Legal Theory*. In: *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 7 (May, 1998), pp. 1637-1717

⁷² MISKOLCZI BODNÁR Péter: *Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata*. In: *Polgári Szemle*, 2015. december - 11. évfolyam, 4-6. szám

⁷³ Vö. JELLINEK, Georg: *Allgemeine Staatslehre*. Berlin, Verlag von O. Häring, 1914. 218-219. p.

⁷⁴ Vö. JELLINEK, 1914. 112.p.

⁷⁵ A keresztény vallás esetében a keresztségben való részesedés teszi a gyermeket, vagy felnőttet az egyház tagjává, tehát ez egy formális jogi aktus is, nem csak teológiai jellegű cselekmény.

tartozik, és ugyanígy aki muszlimnak születik, a muszlim valláshoz tartozik, és ez a tagság nem függ össze a születéskori és a nagykorúság elérést jelző beavatással.⁷⁶

A fakultatív polgári házasságkötés vizsgálata során, gondolkodásomban azért kellett elsősorban figyelembe vennem ezeket a tényeket, mivel csak ebben az esetben elképzelhető az, hogy a fakultatív polgári házasság rendszerét adaptálni lehet ezen államok jogrendszerébe, ha a vallási és felekezeti jogok házasságkötéssel kapcsolatos szabályait, és elvárásait ismerjük. Ezen kívül az adaptáció másik feltétele az lehet, hogy ne csak ismerjük a vallási és felekezeti egyházjogok rendszereit, és működésüket, hanem figyelembe vegyük az ezekben és a magyar polgári jog található kapcsolódási pontokat, amelyek – főként a keresztni felekezetek tekintetében – összekötik ezeket a sajátos jogrendszereket és a magyar házassági jog szabályait.

Bibliográfia

1. VAN HOECKE, Mark: *Methodology of Comparative Legal Research*. In: (2015) LAW AND METHOD. p.1-35, Boom Juridische Uitgevers
2. SCHANDA Balázs-ERDŐ Péter: *Egyház és vallás a mai magyar jogban*. Budapest, Szent István Társulat, 1994.
3. ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Budapest, Szent István Társulat, 1991.
4. VÉKÁS Lajos-GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2020.
5. HERGER Csabáné-KATONÁNÉ Pehr Erika: *Magyar családjog*, Budapest, Novissima Kiadó, 2021.
6. BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocinium, 2017.
7. HEGEDŰS Andrea: *Polgári jog-Családjog*, BUDAPEST, R.I.M.Á.K., 2022.
8. KUMINETZ Géza: *Katolikus házasságjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2002.
9. BULLINGER Henrik: *Második Helvét Hitvallás*, Kolozsvár, k.n. 2010.
10. REUSS András: „...őszintén és teljes hűséggel szeretik egymást” *A házaseletről Luther írásaiban*. In: *Lelekipásztor- Evangélikus teológiai szakfolyóirat*, 2022/3, 88-96. pp.
11. DONIN, Hayim Halevy: *Zsidónak lenni*. Budapest, Göncöl Kiadó, 1998.
12. PALLATH, Paul (szerk.): *Code of Eastern Canon Law English traslation of the four apostolic letters Issued Motu proprio by Pope Pius XII*. Oriental Institute of Religious Studies India, Oirsi Publications, Kerala, 2021.
13. PĂCURARIU, Mircea: *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
14. MOVILA, Petru: *Orthodox Confession of Faith* In: *Studies in Sacred Theology*, n. 259 (Washington DC: Catholic University of America, 1975).
15. *Official Documents of the Great Holy Council of the Orthodox Church – The Sacrament of Marriage and its Impediments*.
16. О канонических аспектах церковного брака. In: *Архиерейский Собор 2017 г.* <http://www.patriarchia.ru/db/text/5075384.html>
17. HEKA László: *A zsidó jogrendszer alapjai*. Szeged, Polay Elemér Alapítvány, 2009.
18. RIZVI, Sayyid Muhammad: *Marriage and Morals in Islam*. Toronto, Islamic Education & Information Centre, 2001.
19. PICCHI, Margherita: *Muslim Marriage and Contemporary Challenges*. In: Lukens-Bull, R., Woodward, M. (szerk.) *Handbook of Contemporary Islam and Muslim Lives*. Springer, Cham. 2020.

⁷⁶ Mindkét felekezet esetében a körülmetélés a születéskori, és a szent iratok olvasásának képességét igazoló ünnepe a nagykorúság elérésekor aktus.

20. DE GASPERRI, Pietro-SERÉDI Jusztinián: *Codex Iuris Canonici Fontes*. Roma, Typis Polyglottis Vaticanis, 1923.
21. ERDŐ Péter: *Egyházi Törvénykönyv*, Budapest, Szent István Társulat, 2015.
22. *The particular law of the ukrainian greek catolich church*. Promulgated by the Major Archbishop Sviatoslav Shevchuk April 7, 2015.
23. PAPP Miklós: „*Megkoronáztad*” *A házasságkötés misztériuma*. Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2022.
24. MARGALIT, Yehezekel: *The Jewish Family: Between Family Law and Contract Law*. Cambridge, Cambridge Universty Press, 2019.
25. MAUDUDI, Abu-L-A'la: *Islám életmód*. Budapest, Magyarországi Muszlimok Egyháza, 2007.

26. PICCHI, Margherita: *Muslim Marriage and Contemporary Challenges*. In: Lukens-Bull, R., Woodward, M. (szerk.) *Handbook of Contemporary Islam and Muslim Lives*. Springer, Cham. 2020.
27. BERKI Feriz: *Az ortodox kánonjog*. In: Rácz Lajos (szerk.): *Felekezeti egyházjog*. Budapest, HVG-Orac, 2004.
28. JÁNY János: *A világ főbb jogrendszerei- A nem nyugati jogkultúrák*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem jegyzete, 2011.
29. SOLOVY, Jodi M.: *Civil Enforcement of Jewish Marriage and Divorce: Constitutional Accommodation of a Religious Mandate*. In. *De Paul Law Review*. Volume 45. Issue 2., Winter, 1996.
30. SAADU, Kadi Aminu: *Divorce proceedings: islamic law perspective*. Abuja, National Juridical Institute, 2017.
31. MEHRAJUDDIN, Mir: *Divorce under Islamic law*. In: *Cochin University Law Review* Vol. IX, 1985.
32. POSNER, Richard A.: *The Problematics of Moral and Legal Theory*. In: *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 7 (May, 1998)
33. MISKOLCZI BODNÁR Péter: *Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata*. In: *Polgári Szemle*, 2015. december - 11. évfolyam, 4-6. szám.
34. JELLINEK, Georg: *Allgemeine Staatslehre*. Berlin, Verlag von O. Häring, 1914.